

60-х- 80-х рр. ХХ ст. - перших спроб відтворення історії філософії України за постсталінського періоду, та праць, присвячених дослідженню світоглядів як давніх слов'ян, так і чільних діячів рідної культури від Бароко до Романтизму, як-от П. Могили, Л. Барановича і Т. Шевченка, він, водночас, звернув увагу на постаті визначних діячів українських національних відроджень – від І. Мазепи до М. Драгоманова і С. Петлюри. Дослідник внеску І. Дзюби та Є. Сверстюка до вітчизняних модерних національно-культуротворення, М. Попович не оминув увагою і такий вкрай промовистий художній їх символ, як образи українських польових квітів з полотен К. Білокур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Драч І. Ф. та ін. Григорій Сковорода: Біографічна повість / І. Ф. Драч, С. Б. Кримський, М. В. Попович. – Київ: Молодь, 1984. 216 с.
2. Йолон П. Переднє слово / Петро Йолон. *Філософські діалоги*. Філософія. Культура. Суспільство: Збірник наук. праць. 2015. Вип. 9-10.: До 85-річчя академіка Мирослава Поповича. С.5-25.
3. Козловський В. Мирослав Попович про людину в історії: фази розлому. *Філософська думка*. 2018. №5. С.72 – 80.
4. Попович М. Микола Гоголь: Роман-есе. Київ: Молодь, 1989. 208 с.
5. Попович М. Мировоззрение древних славян. Киев: Наукова думка, 1985. 168 с.
6. Попович М. Нарис історії культури України: [посібник]. Київ: АртЕк, 1998. 727 с.
7. Попович М. В. Філософія свободи=Философия свободы / Мирослав Попович; упоряд.: Л. Ф. Артюх, Н. Б. Вяткіна; передмова Н. Б. Вяткіної. Харків: Фоліо, 2018. 524 с.
8. Попович, Мирослав Володимирович. Біобібліографічний покажчик // Укладач О. Лукашук; Авт. вступ. ст. П. Йолон. Київ : Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2010.

ДИРЕКТОРСТВО ГРИГОРІЯ САПІТОНА У ГЛУХІВСЬКОМУ УЧИТЕЛЬСЬКОМУ ІНСТИТУТІ

Гриценко Андрій

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри історії, правознавства та
методики навчання

Григорій Львович Сапітон народився 26 жовтня 1901 р. у с. Тупичів тодішньої Тупичівської волості Городнянського повіту на півночі Чернігівської губернії (з 2017 року село - центр Тупичівської сільської територіальної громади Чернігівського (до 2020 року - Городнянського району) Чернігівської області) у селянській родині. Після закінчення 1921 р. вчительських курсів він як вчитель 7-літньої школи навчальний рік він працював учителем початкової школи у сусідньому селі Вихвостів Чернігівської губернії. Після демобілізації в 1924 р. вступив на навчання на фізико-математичний факультет Чернігівського інституту народної освіти, який закінчив з відзнакою 1927 р. за спеціальністю «викладач фізики і математики» [3; 7; 9; 15].

У 1927–1930 рр. Григорій Сапітон працював викладачем фізики та електротехніки в профтехшколі в селищі Добрянка (з 2020 року – центрі однойменної селищної громади) на півночі Чернігівщини. На початку вересня 1930 р. він переїхав до Шостки (з 1939 р. – Сумської області), де в 1930–1931 навчальному році працював асистентом Шосткинського хіміко-технологічного інституту. А у вересня 1931 р. разом з дружиною та синами переїхав до Чернігова, де наступний 1931–1932 навчальний рік пропрацював асистентом Чернігівського інституту соціального виховання, а дружина тут навчалася на заочному відділенні, але не працювала. У 1932 році Г. Сапітон переїхав до Глухова, де, спочатку, з вересня 1932 по 23 травня 1934 р. працював доцентом Глухівського сільськогосподарського інституту, а дружина в цей час (з 1932 по 1934-й) навчалася на фізико-математичному відділенні в Глухівському учительському інституті. Однак, потрапивши «під роздачу» під час кампанії масової партійної чистки» 32-річний Григорій Сапітон зазнав безпідставної критики та гонінь. Звинувачений «у відсутності достатнього ділового зв'язку в своїй роботі та небажанні стати вище своїх зоологічних інтересів» був змушений рік перебувати без роботи та найголовніше, довге, без улюблених наукових пошуків [4; 8; 17].

Тільки через деякий час, у 1935 р., до Глухівської середньої школи механізації сільського господарства (нинішній коледж), де працювала викладачкою математики дружина перейшов і Григорій Сапітон та обійняв посаду завідувача учбової частини та викладав електротехніку. Через два роки він знову змінив місце роботи: у 1937–1939 рр. обіймав посаду завідувача учбової частини Глухівської школи №3. Також за сумісництвом з 1 вересня 1938 року почав працювати викладачем фізики в Глухівському учительському інституті, до якого повністю перейшов в 1939 р. на посаду старшого викладача фізики та декана фізико-математичного факультету Глухівського учительського інституту. Продуктивну педагогічну діяльність обидвох освітян у родині перервав початок фашистської окупації Глухівщини 27 серпня 1941 року. Влітку разом з деякими колегами з інституту мав скласти кандидатський мінімум, але розпочалася війна. Утім, він одержав державну відстрочку від мобілізації в лави Червоної армії [3; 10].

Упродовж 1941 - 1944 рр. Григорій Сапітон перебував у евакуації, де з 21 жовтня 1941 р. працював викладачем електротехніки Дятьковського склокерамічного технікуму в м. Вольську Саратовської обл., евакуйованого з Брянщини. Одночасно з 1 жовтня 1942 по 10 жовтня 1943 р. за сумісництвом працював викладачем фізики Вольського учительського інституту (з 1999 року - Вольське педагогічне училище імені Ф.І. Панфьорова) [3; 4].

З поверненням радянської влади на Глухівщину восени 1943 року Глухівський учительський інститут у жовтні 1943 року відновив свої діяльність. За викликом народного комісаріату освіти Української РСР Григорій Сапітон прибув з евакуації у розпорядження Глухівського учительського інституту лише 17 лютого 1944 р. знову обійняв посади старшого викладача фізики, завідувача кафедри фізики та декана фізико-математичного факультету (завідувача фізико-математичного відділу) Глухівського учительського інституту. У 1945 році Г. Сапітон удруге став членом сталінської ВКП(б) та був нагороджений медаллю «За трудовую доблесть» [3; 13].

1 вересня 1947 р. ученого наказом заступника міністра освіти УРСР О. М. Філіппова за № 2028 від 22 серпня 1947 р. було призначено директором Глухівського учительського інституту, звільнивши від обов'язків завідувача фізико-

математичного відділу. В цей час директорства його обрали членом пленуму Глухівського райкому партії. У 1949 р. до 75-річчя Глухівського учительського інституту він активно вивчав минуле глухівського вишу, зокрема, переписувався з його відомими випускниками (С. М. Сергєєвим-Ценським) та став автором рукопису з історії Глухівського закладу вищої освіти [1; 2; 3; 6; 11; 12; 14; 17].

Здавалося наслідки репресій середини 1930-х рр. уже були позаду: знову із захопленням почав займатися улюбленою наукою. Так, у травні 1950 р. Г. Сапітон склав кандидатські іспити з педагогіки. Працював над написанням кандидатської дисертації. Професійно викладав в учительському інституті фізику та методику фізики. Однак знову став жертвою повторних репресій та сфабрикованих справ Сталіна в рамках триваючих кампаній боротьби з «підлабузництвом перед Заходом» і «безрідними космополітами». Напередодні «ночі страчених поетів», коли за сфабрикованою за наказом Сталіна справою про антирадянську діяльність Єврейського антифашистського комітету в СРСР було розстріляно 13 підсудних, Г. Сапітона звільнили з посади директора наказом міністра освіти УРСР Григорія Пінчука за № 637/К від 2 серпня 1952 р. Єдине, що з 8 серпня 1952 р. він не став хоч знову безробітним. Так, він був звільнений з посади директора Глухівського учительського інституту з формулюванням «як такий, що не забезпечив керівництва інститутом», але продовжував працювати у закладі освіти на посаді завідувача та старшого викладача кафедри фізики. Утім 27 листопада 1952 р. 51-річний викладач написав заяву з проханням звільнити його від обов'язків завідувача кафедри через погіршення стану здоров'я. Однак директор Глухівського учительського інституту Федір Мазур відповів, що питання буде розглянуто лише наприкінці навчального року. На початку 1953 р. брав 10-денне наукове відрадження для роботи в Київському республіканському історичному архіві для написання дисертації. Згідно наказу по міністерству освіти Української РСР з 16 листопада 1953-го по 16 січня 1954 р. перебував у творчій відпустці «для закінчення роботи над дисертацією» [4; 6].

Однак здоров'я було вже давно підірване внаслідок утисків, заборон та переслідувань. Помер Григорій Сапітон 29 січня 1954 р. на 53-му році життя. В.о. завідувача кафедри фізики згідно наказу по Глухівському учительському інституту за № 14 від 29 січня 1954 року було призначено кандидата фізичних наук Микиту Тимофійовича Бойка, як просив ще у листопаді 1952 року сам Григорій Львович. Похований директор Глухівського учительського інституту на Вознесенському кладовищі міста Глухова на Сумщині [1; 3; 5; 9; 15].

49-річна дружина Єлизавета Михайлівна у серпні 1954 року влаштувалася на роботу вчительки математики до Глухівської середньої школи № 1, але за станом здоров'я на початку листопада звільнилася. Вона сама виховувала трьох синів. Правда старший Володимир, станом на початок лютого 1955 року вже працював у лавах Радянської армії. Утім, середній – був студентом другого курсу Ленінградського інституту авіаційного приладобудування, а молодший син – навчався у 8-му класі Глухівської середньої школи № 3. Проживала родина, як і раніше в будинку № 35 по вул. К. Маркса (нині – Інститутська). 15 лютого 1955 року Єлизавета Михайлівна Сапітон обійняла посаду завідувача бібліотекою Глухівського учительського інституту. На цій посаді вона й працювала до 18 січня 1965 року в зв'язку з виходом на пенсію [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Альманах університетської слави. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (1874–2019) / гол. ред. Курок О. І. Суми: ПВП «Видавничий будинок «Еллада», 2019. 196 с.
2. Гирич Я. М. Листування С. Сергєєва-Ценського з директором Глухівського учительського інституту Г. Сапітоном. *Сіверщина в історії України*: Збірник наук. праць. Київ, Глухів, 2017. Вип. 10. С. 412-417. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/128971> (дата звернення: 27.03.2024).
3. Григорій Львович Сапітон (1901 - 1954) : біобібліогр. покажчик до 70-річчя від дня смерті / Кафедра історії, правознавства та методики навчання Глухівського нац. пед. ун-ту ім. О. Довженка ; [керівник вид. проекту О. І. Курок ; уклад.: А. П. Гриценко; В. А. Гриценко]. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2024. 67 с. : фото. («Видатні імена та події Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка»).
4. Гриценко А. Був директором Глухівського інституту в післявоєнні роки. Про Григорія Сапітона. *Глухів.city*. 2024. 29 січня. URL: <https://hluhiv.city/blogs/339866/buv-direktorom-gluhivskogo-institutu-v-pislyavoyenni-roki-pro-grigoriya-sapitona> (дата звернення: 27.03.2024).
5. Гриценко А. Вшанували пам'ять колишнього директора [про директора Глухівського учительського інституту Григорія Львовича Сапітона]. *Глухівщина*. 2024. № 5 (281176). 1 лютого. С. 2.
6. Гриценко А. П., Колієнко А. А. Глухівський учительський інститут: філософські засади заснування та функціонування. *Культурологічний альманах 2023 № 2*. С. 157–162. URL : <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.21> (дата звернення: 07.03.2024).
7. Гриценко А. Григорій Сапітон: життєпис в умовах сталінського режиму. *Сумський історичний портал*. 2024. 29 січня. URL: <https://history.sumy.ua/methodical-materials/lecture-hall/9805-hrytsenko-andrii-hryhorii-sapiton-zhyttiepys-v-umovakh-stalinskoho-rezhymu.html> (дата звернення: 27.03.2024).
8. Гриценко А.П., Курок О.І. До питання періодизації історії Глухівського державного педагогічного інституту на рубежі ХХ-ХХІ століть. *Освіта і наука ХХІ століття* : матеріали звітної наук.-практ. конф. викладачів. (м. Глухів, 4 трав. 2022 р.). 2022. 253 с. С. 48-49.
9. Гриценко А. П., Колієнко А. А. Особливості викладання історії та релігійного виховання в Глухівському учительському інституті (1874–1917 рр.). *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 3. С. 119-125. URL : <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.3.16> (дата звернення: 22.12.2023).
10. Гриценко А.П., Ащаулова Т.А. Порівняльна характеристика соціального статусу та рівня життя викладачів Глухівської чоловічої гімназії та Глухівського учительського інституту в 1870-х – 1900-х роках. *Сумський історико-архівний журнал*. 2022. № XXXIX. С. 26-32. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2022.i39.p.25 (дата звернення: 07.03.2024).
11. Крижанівський В. М. Матеріали до біографічного словника «Науково-педагогічні працівники Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, 1924 – 1941 рр.». *Історичні студії суспільного прогресу*. 2018. Вип. 6. С. 112-147. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/532326.pdf> (дата звернення: 27.03.2024).
12. Крижанівський В. М. Матеріали до біографічного словника «Науково-педагогічні працівники Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, 1952 – 1991 рр.» (літери «С, Ш, Х, Ю»). *Історичні студії суспільного прогресу*.

2017. Вип. 5. С. 311-333. URL: <https://issp.gnpu.edu.ua/sites/default/files/doc/023krbio05.pdf> (дата звернення: 27.03.2024).

13. Курок О. І., Гриценко А. П. Досвід формування професійної компетентності майбутніх учителів історії у Глухівському учительському інституті у 1874–1917 роках. *Сіверщина в історії України*. Зб. наукових праць. Вип. 13. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2020. С. 233 – 237.

14. Курок, О., Гриценко, А., Крижанівський, В., Чумаченко, О. Глухівський інститут в 1917– 1924 рр.: між дерусифікацією та українізацією. *Сіверянський літопис*. 2023. № 1. С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.58407/litopis.230105> (дата звернення: 07.03.2024).

15. Курок О., Гриценко А. Заснування Глухівського учительського інституту. *Актуальні питання дослідження вітчизняної історії й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ: збірник наукових праць / [редкол.: Гриценко А.П., голова, Чумаченко О.А., співголова та ін.]. Глухів: Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, 2022. Вип. 1. С. 19-23.*

16. Курок О.І., Гриценко А. П. Організація фахової підготовки майбутніх педагогів у Глухівському учительському інституті у 1870-х роках. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2022. Вип. 50, № 3, Ч. 1 С. 12-24. URL : <https://drive.google.com/file/d/182VCBkC9-qYdkoz1j2mGgLebtmGkpLdo/view> (дата звернення: 07.03.2024).

17. Мошик І. Проблеми становлення та діяльності Глухівського педагогічного інституту як осередку формування української інтелігенції у перші роки відновлення його роботи після німецько-фашистської окупації. *Сіверянський літопис*. 2007. № 4. С. 84-85.

ГЛУХІВСЬКИЙ ДОСЛІДНИК СРІБНОГО ВІКУ ВІКТОР ЗАЙКА Гриценко Андрій

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри історії, правознавства та методики навчання

Віктор Зайка народився в Глухові 28 липня 1957 року. Його батьки: Володимир Миколайович та Віра Василівна були відомими педагогами з не менш знаної династії освітян. Дід, Микола Костянтинівич (1882-1934), навчався у Глухівській чоловічій гімназії, потім закінчив Колегію Павла Галагана у Києві, продовжив здобувати освіту в історико-філологічному інституті Безбородька у Ніжині, а далі вже за часів першої світової війни та революцій - у Київському університеті Святого Володимира. Вже при совєцькій владі маючи громадянську позицію та якісну підготовку багато років він працював у закладах освіти Глухова. Бабуся, Надія Іванівна (уроджена Гришанова) Зайка (1891-1979), після закінчення Глухівської жіночої гімназії все життя присвятила початковій освіті, спочатку в земських, а пізніше - радянських закладах загальної середньої освіти. У другій половині 1930-х років вона працювала у бібліотеці Глухівського учительського інституту. Напередодні фашистської окупації на початку вересня 1941 року приймала участь у порятунку багатющої інститутської бібліотеки, яка зараз представлена у залі рідкісної книги університету. Батько, Володимир Миколайович (1925-1994), Сталінський стипендіат, закінчивши природничо-географічне